

Bojan Balkovec

»Za gerenta je imenovan ...«

Narodna in Deželne vlade SHS in imenovanje občinskih vodstev

BALKOVEC, Bojan, dr., izr. prof.,
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,
Oddelek za zgodovino, SI – 1000 Ljubljana,
bojan.balkovec@ff.uni-lj.si

352.071(497.4)"1920/1921"

»ZA GERENTA JE IMENOVAN ...«

*Narodna in Deželne vlade SHS in imenovanje
občinskih vodstev*

Po razpadu AO in nastanku Države SHS je Narodna vlada v Ljubljani odločila, da se dotedanja uprava na nivoju okrajev in občin obdrži in deluje v skladu z veljavno zakonodajo. Zaradi različnih razlogov, na spodnjem Štajerskem predvsem zaradi odstranjevanja nemškega vpliva, drugod pa npr. tudi zaradi smrti županov, je poverjenik za notranje zadeve imenoval gerente, ki so nadomestili prej izvoljene župane. V nekaterih občinah so bili gerentom dodeljeni tudi prisedniki, kot pomoč pri opravljanju dela. Prispevek prikazuje posamezne primere in skuša najti značilnosti omenjenih imenovanj v letu 1918 in 1919.

Ključne besede: gerent, občina, Narodna vlada, Deželna vlada

BALKOVEC, Bojan, PhD,
Associate Professor, University of Ljubljana, Faculty
of Arts, Department of History, SI – 1000 Ljubljana,
bojan.balkovec@ff.uni-lj.si

352.071(497.4)"1920/1921"

“THE NEW GERENT SHALL BE ...”

*National and Provincial Governments of the SHS and
the Appointment of Municipal Governments*

After the dissolution of Austria-Hungary and the formation of the State of Slovenians, Croats and Serbs, the National Government in Ljubljana decided to retain the existing administration at the level of districts and municipalities and to operate in accordance with the legislation in force. For various reasons, the Commissioner for the Interior appointed *gerents* to replace previously elected mayors. In Lower Styria this was specifically intended to remove German influence, but it also occurred elsewhere, e.g., in cases where the mayor had died. In some municipalities, these gerents were also given assessors to help them with their work. This article presents individual cases and seeks to identify the characteristics of these appointments in 1918 and 1919.

Keywords: gerent, municipality, National Government, Provincial Government

V prispevku bom na kratko predstavil postopek imenovanja občinskih vodstev, ki jih je izvajala Narodna vlada in Deželne vlade od konca oktobra 1918 do konca 1919. Naslov prispevka je del besedila, ki se je pojavljal v naredbah o imenovanju gerenta v neki občini, objavljenih v uradnem listu.

Avstro-ogrski upravni sistem je bil dvotiren. Obstajala je državna, imenovana tudi uradniška linija, druga je bila samoupravna linija. Katere vsebine so pridržane posameznemu delu uprave, je bilo nekako določeno na način, da je bilo določeno, kaj so naloge osrednjih državnih organov in nižjih struktur državne uprave. Kar tu ni bilo navedeno, je bilo razumljeno kot pristojnost samoupravnih organov. Obstajale so tudi naloge, ki so bile naložene nižjim samoupravnim strukturam, npr. občinam, s strani države, ki jih je pri izvajanju teh nalog tudi nadzirala. To so bile t.i. prenesene naloge.¹ Najnižja lokalna samouprava – občina, je torej lahko opravljala naloge iz lastnega delokroga in prenesene naloge. Kot je zapisal Vilfan, pa je treba upoštevati, da so bile naloge lokalnih samouprav »razmeroma malopomembne.«² Vendar lahko dodamo, da je bila ta malopomembnost mišljena predvsem s stališča celotnega poslovanja državne uprave in lokalne samouprave. Za vsako občino pa so bile naloge, ki so jih lahko opravljale same in zase, zelo pomembne. In ravno zaradi tega, so se v polje občinske politike spustile tudi politične stranke, saj so na ta način pravzaprav najlažje prišle v neposreden stik z volivci in prebivalci. Sočasno pa je stranka svojo uspešnost pri delu najlažje predstavljala prav na nekih lokalnih zadevah, saj so bile te volivcem in prebivalcem najbolj vidne oz. so imeli občutek, da so imeli tu nek vpliv na zadevo.

Občine so se kot politično upravne enote pojavile po pomladi narodov. Začetek ustanavljanja, predvsem pa tekoče delo, je kmalu zelo otežil Bachov absolutizem. Tako imamo do leta 1862 za tišje, po tem letu pa se objavi nov zakon, ki je bil podlaga za različne občinske rede, sprejete v posameznih deželah. V določenih primerih je lahko višja inštanca zaradi kršitev ali zanemarjanja dela zamenjala župana in razrešila občinske svetnike. Za župana so potem imenovali nekoga drugega.

¹ Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, 430.

² Prav tam.

Občina je pri svojem delu kot samoupravna enota pod nadzorom deželnega zbora in odbora. Za delo pri prenesenih zadevah pa je bila podrejena državnim organom t.j. okrajnemu glavarstvu ali deželni vladi. Zakonodaja se je v desetletjih do konca monarhije sicer dopolnjevala, a je v glavnih konturah ostala nespremenjena. Spremembe so med drugim npr. zadevale velikost občin (združevanje) in način volitev občinskih organov. Avgusta 1918 je bil v Ljubljani ustanovljen Narodni svet, kasneje pa so začeli nastajati istoimenski organi tudi na nižjih ravneh. Narodni sveti so ob razpadanju monarhije odigrali pomembno politično vlogo, ki pa se je mestoma križala tudi z upravnimi nalogami organov na različnih stopnjah, torej tudi na nivoju občin.³

Konec oktobra 1918 je bila ustanovljena Narodna vlada SHS v Ljubljani. Narodna vlada se je razglasila za zakonodajni in izvršni organ. Skupaj z razglasom o ustanovitvi narodne vlade je bilo zapisano, da ostajajo do nadaljnjega v veljavi vsi veljavni zakoni.⁴ Sklep je bil smiseln, še toliko bolj, ker se je končevala vojna. Podaljšanje veljavnosti zakonov je tudi način ohranjanja zakonitosti postopkov in je običajna praksa ob takšnih spremembah oblasti. V nadaljevanju pa je Narodna vlada sklenila razpustiti nekatere organe in s tem koncentrirati vso oblast v svojih rokah. Razpustila je deželni odbor dežele Kranjske, s funkcij je odstavila tudi najrazličnejše funkcionarje državne uprave propadle Avstro-Ogrske.⁵ Položaj na terenu je bil ob prevratu pod vplivom različnih dejavnikov, in da bi Narodna vlada zagotovila ustrezno poslovanje uradov, je morala sprejeti sklep, ki je opredelil oblastne organe. Narodni sveti so ponekod hoteli, ponekod pa v praksi tudi imeli različne oblike izvršne oblasti. Narodna vlada se je zavedala nerodnosti tega položaja. Zato je 5. novembra 1918 izdala naredbo, da se mora vsa izvršna oblast vrniti v roke organov, ki so zadolženi za tovrstno delo. V naredbi so izpostavili okrajna glavarstva in davčne urade. V uredbo je Narodna vlada odločno zapisala, da »se morajo torej narodni sveti, krajevni in pokrajinski odbori, brezpogojno

³ Povzeto po Grafenauer, *Lokalna samouprava na Slovenskem*, 101–122.

⁴ *Državljan!*, 31. oktober 1918. *Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani*, št. 1, 4. november 1918.

⁵ *Naredba poverjeništvu za notranje zadeve*, 3. november 1918. *Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani*, št. 1, 4. november 1918.

(podčrtal B. B.) *ogibati vsakega posezanja v uradno poslovanje, ki mora čimprej priti zopet v normalni tir.*⁶

Takoj se je pojavila tudi potreba po ureditvi razmerja med Narodno vlado in Narodnimi sveti. V želji najti rešitev, so imeli 9. novembra 1918 skupno sejo Narodne vlade in Narodnega sveta. Na seji so Narodni svet zastopali Ivan Hribar, Milko Brezigar, Josip Jerič, Miroslav Kejžar in predsedstveni tajnik Narodnega vijeća Albert Kramer. Sprejeli so naslednje sklepe:

– Narodni svet ima pravico Narodni vladi posredovati predloge; – Narodni svet se bo preoblikoval, da bodo vanj vključeni tudi predstavniki drugih strank; – Narodna vlada naj Narodnemu svetu poroča o svojih sklepih in naredbah; – odseki in pododseki Narodnega sveta lahko svoje predloge posredujejo Narodni vladi prek predsedstva vlade. Medsebojno obveščanje obeh inštitucij bo potekalo s prisotnostjo zastopnikov obeh organov na sejah; – Narodni svet bo svojo pisarno preselil v uradne prostore Narodne vlade, ustanovili naj bi skupni informacijski biro. Dogovorili so se, da bo njihov povezovalc z Narodnim vijećem Albert Kramer.⁷

V zapisnikih sej Narodne vlade kasneje ne najdemo ničesar o izvajanju tega dogovora. Kritično oceno o tem je deset let kasneje zapisal Josip Jerič z besedami: »Vse to pa je ostalo na papirju in se ni izvajalo.«⁸ Narodni sveti so bili v začetku leta 1919 razpuščeni in neprijetnosti, ki so se ponekod dogajale zaradi nespoštovanja oblastne strukture, so postale preteklost.

Najpomembnejši pravni akt, ki ga je sprejela Narodna vlada je bila *Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani*. Predlog naredbe je sestavila komisija pod vodstvom Ivana Žolgerja. Vsebina je bila usklajena tudi z Narodnim vijećem v Zagrebu. Predlog je bil

⁶ *Naredba poverjeništa za notranje zadeve*, 5. november 1918. *Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani*, št. 2, 6. november 1918.

⁷ *Zapisnik 10. seje*, 9. november 1918. *Ribnikar, Sejni zapiski Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo: 1918-1921, 1. del*, 89 in 90.

⁸ Jerič, *Josip, Narodni svet*, 155.

III. Samouprava.

1. Vse avtonomne oblasti in naprave v ozemlju, označenem v točki I., št. 2, so pod vrhovnim vodstvom in nadzorstvom Narodne vlade SHS v Ljubljani, oziroma njenih stvarno pristojnih oddelkov.

2. Občine in okrajna zastopstva ostanejo, kakor so, v svoji organizaciji in svojem področju.

3. Vsi posli deželnih odborov preidejo na Narodno vlado SHS v Ljubljani, oziroma na njene stvarno pristojne oddelke.

O pritožbah zoper krajnopolicijske naredbe občinskega odbora kakor tudi o pritožbah zoper krajnopolicijske odredbe županstva razsoja okrajna politična oblast.

4. Za likvidacijo uprave deželnih odborov se ustanove posebne likvidacijske komisije.

Naredba celokupne vlade o prehodni upravi ozemlja Narodne vlade SHS v Ljubljani (*izsek*) (*Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani*, 21. november 1919, str. 21)

predstavljen na 17. seji Narodne vlade.⁹ Po redakciji besedila je bila naredba objavljena v *Uradnem listu* 21. novembra 1918.¹⁰ V prvem in drugem razdelku naredbe je Narodna vlada zapisala, katero ozemlje je pod njeno pristojnostjo in sebe s svojimi poverjeništvimi razglasila za najvišjo instanco na tem ozemlju. Narodna vlada je s tem ozemljem upravljala v imenu Narodnega vijeća v Zagrebu. Ureditev samoupravnih oblasti je bila določena v tretjem členu naredbe. Tudi za samoupravne oblasti in »naprave« je bilo v prvi alineji tretjega člena naredbe določeno, da je najvišja instanca Narodna vlada. Druga alineja je določila nespremenljiv položaj občin in okrajnih zastopstev. »Občine in okrajna zastopstva ostanejo, kakor so, v svoji organizaciji in svojem področju.« V isti alineji so določili tudi, da je okrajna politična oblast tudi pritožbeni organ zoper krajevno policijske naredbe občinskega odbora in župana. Deželne samoupravne instance so bile ukinjene in njihove naloge so prevzela poverjenišтва Narodne

⁹ *Zapisnik 17. seje*, 16. november 1918. *Ribnikar, Sejni zapiski Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo: 1918-1921, 1. del*, 114.

¹⁰ *Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani*. 14. november 1918. *Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani*, št. 11, 21. november 1918. Pod besedilom naredbe je naveden datum in podpis izdajalca naredbe. Podpisani so vsi člani Narodne vlade. Pri datumu pa je napaka. Zapisano je 14. november 1918, kar je napačno, ker je bila seja, na kateri so vsebino potrdili, 16. novembra 1918.

vlade. Za likvidacijo deželnih odborov so načrtovali ustanovitev likvidacijske komisije.

Narodna vlada je torej ohranila lokalno samoupravo v obliki in s pristojnostmi, kot so bile v monarhiji. Njen stik z lokalno samoupravo in organi samouprave je bil na nekaj nivojih. Lokalna samouprava je bila seveda tista, ki je na najnižji instanci lahko udeležena sklepe in politiko Narodne vlade oz. kasneje Deželnih vlad. Narodna vlada pa je po prevratu oz. kasneje zaradi izrednih okoliščin posegala v ustroj občinskih uprav z imenovanjem gerentov kot začasnih predstojnikov občin. Ta imenovanja so se dogajala ves čas do občinskih volitev spomladi 1921.

Podrobneje bom pisal le o dogajanju leta 1918 in 1919. Prvi vtis o obsegu teh imenovanj dobimo v obeh abecednih kazalnih, ki sta priloženi kompletu uradnih listov.¹¹ V prvem seznamu, ki vključuje objave od 31. oktobra 1918 do 30. aprila 1919 je posebna enota »Razpust občinskih odborov«. V drugem seznamu, ki vsebuje objave od 2. maja do 31. decembra 1919, pa je to enota »Razpust občinskih odborov oz. izpremembe v gerentstvih«.

Menjave županov, ki so bile lahko posledica različnih vzrokov (odstop, smrt ...) so bile prepuščene poverjeništvu za notranje zadeve. Le izjemoma se je imenovanje kakšnega gerenta pojavilo na sejah Narodne oz. deželnih vlad. To se je zgodilo zaradi kakšnega zapleta, ali pa zaradi pomembnosti menjave, kjer o imenovanju ni samostojno odločal poverjenik za notranje zadeve, ampak se je zdelo potrebno, da se o tem pogovori celotna vlada. Eden takšnih primerov, ki je prišel na sejo Narodne vlade, je bila menjava župana Koblarja v Dobrunjah pri Ljubljani. Ob tej menjavi je pomemben zapis, da bodo pri menjavah upoštevali »dosedanje posestno stanje strank,« kar je pomenilo, da bodo upoštevali dotedanjo zastopanost strank v občinskih/okrajnih

odborih.¹² Primer zamenjave župana Koblarja je podrobneje opisan v prispevku »Otresli smo se vas, ki ste nas zatirali,« objavljenem v zborniku Slovenski prelom 1918.¹³

Objave v uradnem listu so sporočale podrobnosti o menjavah oz. imenovanjih gerentov. Žal pa so podatki v objavah precej skopi. Naredba običajno sporoča, kdo je bil imenovan za gerenta v neki občini, njegov poklic/status in kraj bivanja. Podatek o poklicu je včasih tudi manjkal. Podobne informacije so zabeležene tudi pri menjavanju oz. določanju sosveta/prisednikov, ki bo gerentu pomagati pri njegovem delu. Uradni list ne navaja, oz. je bilo to le izjemoma, zakaj je bil župan, ali pa že pred tem imenovani gerent zamenjan. Izjemoma je vzrok zamenjave lahko omenjen, ko je župan ali imenovani gerent umrl.

V objavah v Uradnem listu pri pregledu seznama v abecednem pregledu in v objavi sklepa naletimo na nekaj drobnih napak. Napake so v zapisu kakšnega priimka, kjer gre za tiskarskega škrata, ko se je stavec, ki je pripravljala abecedni seznam, zmotil.

V nadaljevanju bom predstavil kratko analizo imenovanj gerentov in članov sosvetov v letu 1918 in 1919. Ob tem bom seveda upošteval datum izdaje uredbe s strani poverjeništvu za notranje zadeve in ne datuma objave v uradnem listu. Zadnje objave o imenovanju gerentov ali članov sosvetov v letu 1918 nosijo datum 31. december 1918. V Uradnem listu so naredbe o imenovanju gerentov in članov sosvetov izdane v letu 1918 objavljene še v uradnih listih 2., 4. in 7. januarja 1919. Sklepi poverjeništvu za notranje zadeve o imenovanju gerentov, sprejete leta 1919, so bile objavljene še v prvi številki uradnega lista leta 1920. Objavljene so bile štiri naredbe, ki so imenovale nekaj novih gerentov in njihovih prisednikov.

Do konca leta 1918 je poverjeništvu za notranje zadeve izdalo 13 naredb. Prva naredba je bila raz-

¹¹ *Abecedno kazalo naredb, važnejših razglasov in objav, priobčenih v Uradnem listu deželne vlade za Slovenijo od dne 4. novembra 1918. do vštete dne 30. aprila 1919. (Št. 1 do LXXXIV.) in Abecedno kazalo naredb, važnejših razglasov in objav, priobčenih v Uradnem listu deželne vlade za Slovenijo od dne 2. maja 1919. do vštete dne 31. decembra 1919. (Št. LXXXV do 186.). Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani.*

¹² *Zapisnik 8. seje. Ribnikar, Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo: 1918-1921, 1. del, 83.*

¹³ *Balkovec, »Otresli smo se vas, ki ste nas zatirali.«*

pusitvev zastopa mestne občine na Ptuju.¹⁴ Za prvega slovenskega župana občine Ptuj so imenovali Franca Jurtelo.¹⁵ O njegovem imenovanju je kratko poročal tudi Slovenec. Nemški župan Steudte je protestiral, vendar je okrajni glavar Otmar Pirkmajer zamenjavo v imenu Narodne vlade izpeljal.¹⁶

Naslednja uredba je bila objavljena skoraj tri tedne kasneje, 17. decembra 1918. Razpuščen je bil občinski odbor v Doliču in imenovan gerent.¹⁷ Brez podobnega obveščanja v časopisih Slovenec in Slovenski narod je minila razpusitvev mestnega sveta v Mariboru in imenovanje Vilka Pfeiferja za začasnega upravitelja.¹⁸ Sledila je naredba 221¹⁹ o imenovanju Frana Selana za gerenta v občini Dobrunje, o čemer je pisano že više v besedilu. Do sedaj smo videli, da so bila imenovanja redka, objava v uradnem listu pa je bila omejena le na imenovanje enega gerenta. Mnogo obsežnejša je bila predzadnja naredba iz leta 1918, ki je bila sicer objavljena že po novem letu 1919. Poverjenik Janko Brejc je z eno samo uredbo, izdano predzadnji dan leta 1918, razpusitil občinske zastope v Marenbergu (Radlje), Muti, Breznu, Remšniku, Zgornji Vižingi, Sv. Primožu nad Vuzenico in Gortini.²⁰ Vsa ta imenovanja povezuje lokacija, saj so vsi ti kraji v Dravski dolini v okolici Radelj in Mute. Ni popolnoma jasno, zakaj je bila istega dne v ločeni naredbi odrejena še razpusitvev občinskega zastopstva v Slovenski Bistrici. Poverjenik Brejc je za gerenta imenoval tamkajšnjega notarja Ivana Kolenca.²¹ Morda lahko sklepamo na ločeno naredbo o Slovenski Bistrici iz pisanja Slovenskega naroda. Omenjeni časopis je 21. novembra poročal o položaju v Slovenski Bistrici. Poročal je o slovenskem prevzemu mesta in

odločitvi Narodnega sveta, ki je Kolenca imenoval za komisarja.²² Zadnjo naredbo o razpusitvi občinskega zastopstva v letu 1918 je poverjenik Brejc izdal na silvestrovo. Razpusitil je občinski odbor v Ormožu in imenoval gerenta Ferdinanda Lašiča. V isti naredbi mu je dodal tudi šestčlanski sosvet.²³ Glede imenovanja članov sosveta za pomoč posameznim gerentom je težko dati enoznačni odgovor na vprašanje, zakaj v neki občini da in v drugi ne. Najboljši približek je verjetno, da je bilo to odvisno od velikost občine in v primeru večnacionalne občine tudi od nacionalne sestave občinskega sveta.

V nadaljevanju bom predstavil le nekaj značilnosti imenovanja gerentov in/ali njihovih prisednikov v letu 1919. Po potrebi se bom dotaknil tudi posameznih imenovanj v nekaterih krajih. Pomembna značilnost pri razpusičanju občinskih zastopstev in imenovanju gerentov je bilo zgoščeno postopanje. Poverjenik za notranje zadeve je tako v letu 1919 večkrat izkoristil možnost in kar z eno samo naredbo izvedel postopek v večjem številu občin. Skupno je bilo 1918 in 1919 z naredbo razpusičenih okoli 240 občinskih odborov ter imenovanih gerentov in njihovih prisednikov. V tretjini primerov je bila izdana naredba, ki je omenjeni ukrep izvedla le v eni občini, v dveh tretjinah primerov pa je bil v eni naredbi ukrep uveden najmanj v dveh občinah. Pri teh množičnih spremembah je bila največkrat – sedemnajstkrat, v naredbi sprememba narejena v dveh občinah. Po trikrat so z eno naredbo določili spremembo v treh, petih in sedmih občinah. Šestkrat je bila ena naredba uporabljena za imenovanje v štirih občinah. Po enkrat pa je bila ena naredba uporabljena za spremembe v osmih, enajstih, dvanajstih in šestindvajsetih občinah sočasno. Naredbe o imenovanju gerentov in prisednikov so izdajali in objavljali v stalnem ritmu, in težko bi rekli, da najdemo v časovnem smislu neke dneve, ki bi izstopali. Kot izhaja iz že zapisanega, je bilo število objav v enem uradnem listu in v eni objavi različno. Omenjene objave sočasnih imenovanj v eni naredbi niso bile nujno tudi sprejete istega dne. Tako lahko kot izstopajoče prepoznamo le naredbe, kjer so v eni naredbi uvedene spremembe v večjem številu občin.

¹⁴ Naredba št. 138. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 14, 28. november 1918.

¹⁵ Jurtela, Franc. V Slovenskem biografskem leksikonu imenovanje za gerenta občine Ptuj ni omenjeno.

¹⁶ Ptujski mestni zastop razpusičen. Slovenec, 3. december 1918, str. 2.

¹⁷ Naredba št. 196. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 23, 17. december 1918.

¹⁸ Naredba št. 208. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 27, 23. december 1918.

¹⁹ Naredba št. 221. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 28, 28. december 1918.

²⁰ Naredba št. 240. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 31, 4. januar 1919.

²¹ Naredba št. 241. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 31, 4. januar 1919.

²² Slovenski narod, 21. november 1918, str. 4.

²³ Naredba 245. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 32, 7. januar 1919.

Naredbe deželne vlade za Slovenijo.

384.

Naredba poverjenišтва za notranje zadeve, s katero se razpuščajo nekateri občinski odbori.

Poverjenišтво za notranje zadeve je razpuščilo nastopne občinske odbore ter postavilo za vodstvo občinskih poslov te-le gerente:

- občinski odbor v St. Ilju v Slovenskih goricah — gerent Franc Thaler, posestnik v St. Ilju;
- občinski odbor v Podovi — gerent Blaž Lešnik, posestnik v Podovi;
- občinski odbor v Račah — gerent Andrej Rečnik, posestnik v Račah;
- občinski odbor v Vareji — gerent Andrej Kranjc, posestnik v Vareji;
- občinski odbor v Poberžu — gerent Ivan Drevenšek, posestnik v Poberžu;
- občinski odbor v Levanjcih — gerent Jožef Zelenik, posestnik v Levanjcih;
- občinski odbor v Zavrču — gerent Tomaž Murkovič, posestnik v Zavrču;
- občinski odbor v Krčevini — gerent Franc Vrabl, posestnik v Štukih;
- občinski odbor v Stonjcih — gerent Franc Rožmarin ml., posestnik v Stonjcih;
- občinski odbor pri Sv. Trojici v Halozah — gerent Anton Turk, veleposestnik v Gorci;
- občinski odbor v Sedlašku — gerent Jožef Hrnc, posestnik v Sedlašku;
- občinski odbor pri Novi cerkvi v Halozah — gerent Anton Konečnik, kmetovalec v Zaklu.

Kot prisledniki v sosvetu so dodeljeni gerentom:

- v Vareji: Avgust Arnuš, posestnik v Vareji; Anton Smigoc, posestnik v Vareji; Miha Junger, posestnik v Majbergu; Alojzij Brodnjak, posestnik v Spodnji Pristavi;
- v Poberžu: Ignacij Muzek, posestnik v Poberžu; o. Alfonz Svet, dekan in župnik v Šent Vidu; Davorin Tombah, trgovec in posestnik v St. Vidu; Vinko Pernat, trgovec, gostilničar in posestnik v St. Vidu; Ivan Hauptman, nadučitelj v St. Vidu;
- v Levanjcih: Anton Kramberger, posestnik v Levanjcih; Franc Pihler, posestnik v Levanjcih; Franc Ceh ml., posestnik v Levanjcih; Janko Vrtič, posestnik v Zgornjem Velovleku; Tomaž Čuš, posestnik v Zgornjem Velovleku;
- v Zavrču: Anton Podvinski, župnik v Zavrču; Jožef Rudolf, posestnik v Zavrču; Franc Vuzen, posestnik v Hrastovcu št. 85; Martin Žula, posestnik v Hrastovcu; Franc Jurgec, posestnik v Hrastovcu;
- v Krčevini: Anton Kolarič, profesor in posestnik v Krčevini; Jožef Potrč, posestnik in mlinar v Štukih; Franc Lah, posestnik v Štukih; Ferdo Skuhala, posojilnični tajnik in posestnik v Vičavi; Anton Bezjak, učitelj v p. v Vičavi; I. Ribič st., zidar v Rablčji vasi;
- v Stonjcih: Janez Bezjak, posestnik v Stonjcih; Jožef Vajda, posestnik v Stonjcih; Andraž Vinček, posestnik v Stonjcih; Stefan Kostanjevec, posestnik v Stonjcih;
- pri Sv. Trojici v Halozah: o. Lenart Vau-potič, župnik pri Sv. Trojici v Halozah; Janez Žigert, posestnik in kovač v Gorci; Anton Svenšek, kmetovalec v Dešni; Janez Merc,

posestnik v Gorci; Jakob Sprah, posestnik v Dešni št. 20;

v Sedlašku: Vencelj Hrnek, trgovec in posestnik v Stanošini; Franc Kovačič, kmetovalec v Stanošini; Lovro Drevenšek, kmetovalec v Stanošini; Andrej Zajšek, kmetovalec v Sedlašku; Franc Svenšek, kmetovalec v Sedlašku;

pri Novi cerkvi: Filip Maučič, posestnik in gostilničar v Zaklu; Franc Večerič, posestnik v Zaklu; Andrej Žiravnik, kmetovalec v Kozmincah; Jožef Horvat, kmetovalec v Kozmincah (bivši župan); Rok Sakelšek, posestnik v Kozmincah.

V Ljubljani, dne 18. februarja 1919.

Dr. Brejc s. r.

385.

Naredba poverjenišтва za notranje zadeve, s katero se razpušča občinski odbor v Ločah.

Občinski odbor v Ločah je razpuščen. Vodstvo občinskih poslov je poverjeno gerentu Ferdu Bobiču, nadučitelju v Ločah; v sosvet so imenovani za prislednike: Anton Košir, posestnik v Ločah št. 7; Franc Oslak, posestnik in kovač v Ločah št. 8; Jožef Polh, posestnik v Koblah št. 13; Vincenc Cugmas, posestnik v Suhem dolu št. 8; Anton Brumec, posestnik v Klokočovniku št. 13; Jožef Rupnik, posestnik v Kravjeku št. 9; Franc Razboršek, posestnik v Podobu št. 3.

V Ljubljani, dne 20. februarja 1919.

Za predsednika: prelat Kalan s. r.

Razglasi deželne vlade za Slovenijo.

Razglas.

Ime postajališča „Žlebič“ (proga Ljubljana-Kočevje) se je izpremenilo v „Žlebič-Sodražica“.

V Ljubljani, dne 24. februarja 1919.

Dr. Pestotnik s. r.

St. 2234.

3—2

Dražbeni razglas.

V ponedeljek dne 3. marca 1919. in — po potrebi — naslednje dni ob devetih dopoldne se bo oddalo iz skladišča v kemični tvornici v Mostah pri Ljubljani na javni dražbi približno 100 različnih sodov, 20 hrastovih kvasnih kadi po 36 hl, 47 raznih kadi od 5 do 180 hl, lesena stena (pregrada) in 2000 steklenic.

Zdražitelj morajo kupljeno blago takoj plačati v gotovini in ga odpraviti ob svojih stroških.

Dražbena komisija si pridržuje pravico, da zavrne ponudbe pod izključnimi cenami kakor tudi da prepreči spekulativne nakupe.

K dražbi se vabijo zlasti direktni porabniki. Nadaljnja pojasnila daje ravnatelj kemičnega preizkuševališča v Ljubljani, inž. Jakob Turk.

V Ljubljani, dne 20. februarja 1919.

Poverjenik za javna dela in obrt:
inž. Remec s. r.

Naredba št. 384 o imenovanju gerentov v dvanajstih občinah okoli Ptujja in v Halozah s sočasnim imenovanjem prislednikov. V istem Uradnem listu ločeno tudi objava naredbe o še enem imenovanju gerenta (izsek). (Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, 26. februar 1919, str. 159)

Desetega januarja 1919 je poverjenik Brejc izdal naredbo, ki je bila kot 264. objavljena v uradnem listu štiri dni kasneje.²⁴ Z eno samo naredbo je razpustil občinske odbore in imenoval gerente v občinah ter občinsko zastopništvo v Bohovi, Cirknici, Činžatu, Črešnjevcu, Jelovcu, Kamnici, Kaniži, Lajtersbergu (danes Košaki), Oselju, Pobrežju, Pohorju, Radvanju (v naredbi napačno zapisano Radovanju), Rančah, Razvanju, Rogozi, Slatinskem dolu, Slemenu, Smerečnem, Spodnjem Jakobskem dolu, Studencih, Sv. Lenartu v Slovenskih goricah (danes Lenart), Sv. Lovrencu nad Mariborom (Lovrenc na Pohorju), Sv. Marjeti na Pesnici (danes Pernica), Teznem in Zgornji Voličini. Kaj je tem krajem skupno, da so se vsi znašli v eni naredbi? Vse te občine so v okolici Maribora in ležijo na vzhodnem robu Pohorja in vzhodno od Maribora v Slovenskih goricah vse do Lenarta. Z nekaj izjemami, kot so bili npr. Košaki, Kamnica in Radvanje, kjer so bile predmestne občine, so bile ostale občine podeželske, z izjemo Lenarta, ki je bil nekaj večji kraj. Mesec in pol kasneje je poverjenik Brejc izdal drugo najobsežnejšo uredbo, s katero je razpustil 12 občinskih odborov.²⁵ S to naredbo je razpustil občinske odbore in imenoval gerente predvsem v občinah v okolici Ptuja. Nekaj občin je bilo ob Draavi, nekaj pa v Halozah. Razpuščeni so bili občinski odbori v Št. Ilju v Slovenskih goricah, Podovi, Račah, Vareji, Pobrežju (verjetno Pobrežje pri Ptuju), Levanjcih, Zavrču, Krčevini, Stojncih, pri Sv. Trojici v Halozah, Sedlašku in Novi cerkvi v Halozah. Ta objava se je od prejšnje razlikovala po tem, da so bili sočasno imenovani tudi prisledniki.

Objava naredbe o odpoklicu občinskega odbora in/ali imenovanju prislednikov, je bila v začetku naslovljena kot "Naredba poverjenišva za notranje zadeve". Nekako od sredine januarja 1919 dalje, se je naslov naredbe spremenil oz. dopolnil. Če je naredba vsebovala le spremembo pri eni občini, se je ime občine vključilo v ime naredbe. Podobno se je dopolnilo tudi ime pri naredbah, ki so razpuščale več občinskih odborov. Tako se je že omenjena najobsežnejša naredba št. 264 imenovala »Naredba poverjenišva za notranje zadeve, s katero se razpu-

ščajo razna občinska zastopništva na Štajerskem«. Ko pa so z eno naredbo ukinjali odbore na strnjemem področju, so to tudi zapisali v ime naredbe. Tretja najštevilčnejša sprememba, izvedena z eno naredbo je bila objavljena pod naslovom »Naredba poverjenišva za notranje zadeve, s katero se razpuščajo nekateri občinski odbori v političnih okrajih radgonskem in lipniškem«. ²⁶ Posebnost te objave je bil tudi uvodni stavek, kjer so bile navedene občine, v katerih so bili razpuščeni odbori in imenovani gerenti. Razpuščeni so bili odbori v Ščavnici, Rožengruntu, Dražnem vrhu, Grabah, Lakovcih, Velki, Sladkem vrhu, Tratah, Špiljah, Račah in Klancu.

548.

Naredba poverjenišva za notranje zadeve, s katero se razpuščajo nekateri občinski odbori v političnih okrajih radgonskem in lipniškem.

Občinski odbori v Ščavnici, Rožnem gruntu, Dražnem vrhu, Grabah, Lakovcih, Velki, Sladkem vrhu, Tratah, Špiljah, Račah in Klancu so razpuščeni.

Za občinske gerente se imenujejo:

v Ščavnici: Blaž Urbančič, posestnik v Ščavnici št. 60;

v Rožnem gruntu: Josip Spindler, posestnik v Rožnem gruntu;

Naredba št. 548 o imenovanju gerentov v radgonskem in lipniškem okraju (izsek) (Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, 4. julij 1919, str. 403)

O spremembah v nekaterih mestih na slovenskem Štajerskem sem že pisal, tako da si pogledjmo le še nekaj primerov. Občinski odbor v Slovenj Gradcu je bil razpuščen z naredbo, ki jo je poverjenik izdal 20. januarja 1919. Za gerenta je bil imenovan tamkajšnji odvetnik Alojzij Bratkovič. Z isto naredbo so bili imenovani tudi štirje prisledniki.²⁷ Že nekaj dni prej je Brejc za gerenta v Guštanju imenoval Jakoba Ortnerja.²⁸ Štiriindvajsetega januarja 1919 je Brejc izdal naredbo, s katero je sočasno odstavil okrajni in občinski zastop v Laškem (Laški trg). Za gerenta občine Laško je imenoval trgovca in

²⁴ Naredba št. 264. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 36, 14. januar 1919.

²⁵ Naredba št. 384. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 55, 26. februar 1919.

²⁶ Naredba št. 548. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 115, 4. julij 1919.

²⁷ Naredba št. 313. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 43, 28. januar 1919.

²⁸ Naredba št. 287. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 39, 20. januar 1919.

posestnika Konrada Elsbacherja.²⁹ Tudi v Rogatcu in Rogaški Slatini so bili sočasno imenovani gerent in prisledniki. Gerent v Rogatcu je postal tamkajšnji nadučitelj Jožef Čenčič, v Rogaški Slatini pa šolski vodja Ivan Glinšek.³⁰

Z redkimi izjemami je bil vedno naveden tudi poklic oz. delo, ki ga je opravljal imenovani posameznik. V kmečkih občinah so med gerenti prevladovali posamezniki, ki so po svojem socialnem izvoru pripadali skupini, iz katere je bil največkrat izvoljen župan. Tako so bili številni predvsem posestniki. Ob tem moramo biti pazljivi in posestnika ne izenačevati s kmetom. V trgih in mestih pa je bila poklicna struktura gerentov seveda prilagojena socialni strukturi v teh naseljih. Poleg posestnikov se pojavljajo različni intelektualni poklici, predvsem odvetniki, notarji, (nad)učitelji in profesorji. Kot nekakšno tretjo skupino pa bi lahko opredelili različne posameznike, ki so opravljali neko drugo politično funkcijo in so bili sedaj postavljeni za gerente.

Narodna in Deželne vlade so s svojim imenovanjem gerentov in prislednikov nekako vzdrževale stanje operativnosti v lokalni upravi od odhoda iz Avstro-Ogrske konec oktobra 1918, do aprila in maja 1921, ko so bile izvedene prve volitve v občinske odbore v novi državi.

Viri in literatura

Viri

Jurtela, Franc, v *Obrazi slovenskih pokrajin*.

Pridobljeno 28. junij 2021. <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/jurtela-franc/>.

Ribnikar, Peter, ur.: *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo: 1918-1921, 1. del*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani, 1998. <https://www.sistory.si/11686/768>.

Slovenec.

Slovenski narod.

Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, 1918-1919. <https://www.sistory.si/11686/209>.

Literatura

Grafenauer, Božo: *Lokalna samouprava na Slovenskem: teritorialno-organizacijske strukture*. Maribor: Pravna fakulteta, 2000.

Jerič, Josip: Narodni svet, v *Slovinci v desetletju*, 144–60. Ljubljana: Leonova družba, 1928. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-SRPSOHJL>.

Balkovec, Bojan: »Otresli smo se vas, ki ste nas zatirali«, v *Slovenski prelom 1918*, 105–15. Ljubljana: Slovenska matica: Inštitut za novejšo zgodovino: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2019.

Vilfan, Sergij: *Pravna zgodovina Slovencev*. 1. izd. Ljubljana: Slovenska Matica v Ljubljani, 1996.

Zusammenfassung

„ZUM GERENTEN WIRD ERNANNT ...“

Die Nationalregierung und die Landesregierungen des Staates der Serben, Kroaten und Slowenen (SHS) und die Ernennung der Gemeindeleitungen

Die Nationalregierung (*Narodna vlada*) beschloss nach der Machtübernahme, dass die alte Gesetzgebung in Kraft bleibt, insoweit sie natürlich nicht verändert wird. Weiters bestimmte sie, dass die alte Verwaltungsstruktur beibehalten wird, also sollten auch die Gemeinden all ihre Funktionen weiterhin ausüben. Doch aus verschiedenen Gründen setzte das Amt des Bevollmächtigten für innere Angelegenheiten die Gemeinde- und auch Bezirksmachthaber ab und setzte Gerenten ein, die die Geschäfte eines Bürgermeisters bzw. Bezirkshauptmannes ausübten. Die Gründe für die Auflösung der Gemeinderäte und die Absetzung der Bürgermeister waren unterschiedlich. In der Untersteiermark war es oft der Wunsch nach Austausch der alten Gemeindeführung, die national ungeeignet war, da sie nicht slowenisch war.

²⁹ Naredba št. 316. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 43, 28. januar 1919.

³⁰ Naredba št. 345. Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št 48, 8. februar 1919.

Die Nationalregierung und die Landesregierungen (*Deželne vlade*) machten ihre Verfügungen über die Ernennungen im Amtsblatt kund. Die Verfügungen wurden einige Tage nach ihrer Annahme veröffentlicht. In der Zeit von Ende Oktober 1918 bis zum Ende des Jahres 1919 wurden für rund 240 Gemeinden Ernennungen von Gerenten und Beisitzern durchgeführt. In rund einem Drittel der Fälle wurde die Verfügung für eine einzige Gemeinde erlassen. Für die restlichen zwei Drittel waren die Kundmachungen gruppenweise. So konnten in einer Verfügung Änderungen in zwei Gemeinden geregelt sein. Es gibt aber auch Beispiele, wo es in einer Kundmachung viel mehr Ernennungen gab. Im zahlenmäßig größten Fall wurden mit einer einzigen Verfügung Gerenten für 26 Gemeinden ernannt.

Von wenigen Ausnahmen abgesehen werden die Gerenten in den Verfügungen mit ihrem Beruf und ihrem Wohnort vorgestellt. In ländlichen Gemeinden wurden am häufigsten Grundbesitzer zu Gerenten ernannt. In größeren Orten stellten hingegen Juristen, die den Beruf eines Anwalts oder Notars ausübten, einen bedeutenden Anteil der Gerenten. Natürlich gab es auch hier Grundbesitzer unter den Ernannten, außerdem gesellten sich andere Berufe hinzu, darunter z. B. auch Lehrer und Professoren.

Die Ernennung von Gerenten führte die Landesregierung auch in den Jahren 1920 und 1921 durch, bis hin zu den Gemeinderatswahlen im April und Mai 1921.

Schlagwörter: Gerent, Gemeinde, Narodna vlada/Nationalregierung, Deželna vlada/Landesregierung